

DOMINIKANSKI SAMOSTAN SV. KRIŽA NA OTOKU ČIOVU (1432.—1852.)

Stjepan Krasić

UDK 726.7:271.2(497.13)(22 Čiovo) »1432/1852«
Izvorni znanstveni rad
Pontificia Università S. Tommaso, Rim

Autor donosi podatke o osnivanju i izgradnji dominikanske crkve i samostana sv. Križa na Čiovu kraj Trogira. Njegov je utemeljitelj Trogiranin Nikola Milinović, a osnutak mu je odobrio dužd Francesco Foscari poveljom i papa Eugen IV. bulom 1432. g. Crkva i samostan se spominju kao dovršeni u dokumentima već 1458. g. U tekstu se potom donosi i iscrpan opis samostana i crkve apostolskog vizitatora Agostina Valiera iz 1579. g., te podaci koje je zabilježio pisac Daniel Farlati. Konačno se iznosi i historijat samostana te spominju istaknutiji pojedinci do njegovog ukidanja 1852. g.

Osnivanje dominikanskog samostana Sv. Križa na otoku Čiovo najuže je povezano s pokretom obnove redovničke stege u dominikanskom redu u 15. i 16. stoljeću.

Nakon spektakularnog uspona dominikanskog reda, osnovanog 1216., u prvih stotinjak godina svoga postojanja, kada je imao već 1337. godine u 18 provincija (redovničkih pokrajina) i u 620 samostana oko 12.000 članova, nastupilo je razdoblje dekadencije. Bilo je, svakako, više razloga za tu dekadenciju, ali se glavni mogu svesti na slijedeće: prirodni zamor nakon tako naglog uspona; velika »crna kuga« koja je 1348. gotovo prepolovila evropsko stanovništvo, počinivši pravu pustoš u napučenim samostanskim zajednicama; »stogodišnji rat« (1337.—1453.) između Francuske i Engleske koji je gospodrski osiromašio i brojčano opustošio najnaprednije i najbrojnije samostane i provincije; imenovanje najsposobijih redovnika biskupima ili njihovo uzimanje u crkvenu službu itd. U takvim prilikama, razumljivo, nije moglo biti ni govora o do tada uspješnom radu i redovničkoj stezi. Da popuni velike praznine i održi djelatnost na određenoj razini, red je bio prisiljen regrutirati nove članove bez temeljite pripreme koja je dotle bila na snazi, što nije moglo ostati bez štetnih posljedica kako na redovničku stegu tako i na njihovu opću izobrazbu.

Počevši od kraja 14. stoljeća, red je — da nekako nadoknadi velike brojčane gubitke i ponovno uhvati zalet — ulagao velike napore na raznim područjima, i to prije svega na području redovničke stege. Inicijati-

va je potekla od generala (vrhovnog starješine) reda Rajmunda iz Capue (1380.—1399.), koji je došao na zamisao da u svakoj provinciji reda osnuje barem po jedan samostan primjernog redovničkog opsluživanja u kojemu bi redovnici živjeli po prvotnim zamislima osnivača reda i tako povratili nekadašnji ugled.

Zamisao se uskoro pokazala uspješnom. Budući da je još uvijek bila živa uspomena na prvo, tako uspješno razdoblje života reda, nije trebalo dugo čekati da mnogi redovnici bez ikakve prisile prihvate stroži način opsluživanja pravila. Jedan od prvih koji su prihvatili taj način života u Italiji bio je prior (starješina) samostana Sv. Dominika u Veneciji, kasniji dubrovački nadbiskup i kardinal Ivan Dominici. Njegov je samostan, poslije njegove smrti, bio jedno od rasadišta redovničke reforme, ne samo u samoj Italiji nego i u cijelom dominikanskom redu.¹

Redovnička reforma se iz Venecije uskoro proširila i na Dalmaciju, i to kako zbog geografske blizine tako i zbog toga što se Dalmacija od 1409. godine našla u sastavu Mletačke Republike. Među redovnicima koji su skupa s Dominicijem predstavljali prvu reformnu jezgru u Veneciji našla su se dva redovnika iz dominikanske provincije Dalmacije, koja je u svom krilu okupljala sve samostane od Istre do Drača u Albaniji: Jeronim iz Ulcinja i Ivan iz Drača. No, dok o njihovom specifičnom radu ne znamo mnogo, o radu jednog drugog redovnika, koji je pripadao istom pokretu, znamo znatno više. Bio je to Nikola Milinović iz Trogira.

Milinović je — kako piše Petar Andreis — potjecao iz siromašne trogirске obitelji. Nakon što je kao vrlo bistar i sposoban mladić u rodnom gradu ušao u dominikanski red, starješine su ga, zahvaljujući novčanoj potpori trogirске gradske općine od 50 lira, poslale na studij u Italiju.² Za vrijeme svog boravka u Veneciji on je došao u dodir s reformnim pokretom u dominikanskom redu te je neko vrijeme živio u prije spomenutom samostanu Sv. Dominika namijenjenom reformiranim redovnicima, koje su zvali *fratres observantes* ili *fratres observantiae*, za razliku od nereformiranih fratara zvanih *fratres vitae communis* ili *fratres conventuales*. U želji da taj način redovničkog života prenese i u vlastitu redovničku pokrajinu, on je, u dogovoru s trogirskim gradskim vlastima, na sjevernoj strani otoka Čiova, na mjestu zvanom *Zizmana Gniviza*, od mletačke vlade zatražio komad pustog, neplodnog i nenastanjenog zemljišta dužine 15 i širine 10 trogirskih vretena, kako bi na njemu osnovao jedan samostan strogog redovničkog opsluživanja. Njegova je molba uskoro bila povoljno riješena, pa je dužd Francesco Foscari (1423.—1457.) 7. svibnja 1432. izdao odobrenje napisano u obliku povelje naslovljene na trogirskog kneza Maddalena Contarena i trogirске vlasti.

Franciscus Foscari, Dei gratia dux Venetiarum etc. Nobilibus et sapientibus viris Magdaleno Contareno de suo mandato Comiti Tragurii et successoribus suis, dilectis fidelibus salutem et dilectionis affectum.

Significamus vobis, quod ad capitula porrecta per Ambasciatores Tragurii respondimus, et primo. Ad primum huius tenoris:

¹ D. A. Mortier, *Historie des Maitres Généraux de l'Ordre des Frères Prêcheurs*, tome III, Paris 1907., str. 379 i 519; A. Valz, *Angelus, Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae 1948., str. 65—75.

² Andreis, *Storia della città Traù*, Spljet 1909., str. 318—319.

'Serenissime Princeps et Domine. Licet Vestra Serenitas etc. (omissis quod ad rem nostram non pertinet). Item supplicamus, quod per devotionem fidelium servitorum Vestrorum Civitatis Tragurii dignetur Vestra Serenitas concedere religioso viro fratri Nicolao Milinovich Ordinis Praedicatorum, habitatori in conventu Sancti Dominici de Venetiis, tantum de insula Bue de rubius, et nemoribus, et saxis, et terre laborarie, quod in totum sit per longitudinem vretenorum quindecim, et latitudinem vretenorum decem ad mensuram Tragurii, quod cum aliquibus fratribus sociis suis bone vite et observantiae regularis, possit construere unum conventiculum cum officinis et aliis necessariis dicto conventiculo in dicta Vestra insula Bue in loco vocato Zizmana Gniviza, distante de Tragurio milliaria circa tria.

Respondemus, quod sumus contenti et placet; et mandabimus comiti Tragurii, quod dare et consignare debeat predicto fratri Nicolao pro fabrica monasterii predicti tantum territorii, quantum dicto Rectori esse opus fabrice monasterii predicti videbitur, etc.

Insuper, quod cum statuta, etc. (omissis, ut supra), Quare mandamus vobis cum nostro Collegio, quatenus dictas responsiones inviolabiliter observare et observari facere debeatis, faciendo has litteras nostras in actis Cancellarie ad futurorum memoriam registrari.

Datum in nostro ducali palatio die 7 maij 1432.³

Budući da je, po crkvenim zakonima, za osnivanje novog samostana bilo također potrebno papino odobrenje, Trogirani su 29. svibnja 1432. uputili molbu papi Eugenu IV. (1431.—1447.). U molbi su naveli da bi željeli da budući samostan ima sve potrebne prateće objekte kao što su crkva, zvonik, zvona, groblje i sve ono što je nužno za normalno odvijanje života dobro uređenog samostana. Podnositelji su molbe na kraju dodali da to čine iz posebnog štovanja koje gaje prema dominikanskom redu uopće, a naročito prema reformiranim redovnicima zbog njihova strogog načina opsluživanja redovničkih pravila.⁴ Čini se da je zbog te molbe Milinović osobno putovao u Rim. Uspjeh nije izostao. Papa je, naime, još isti dan posebnom bulom ovlastio trogirskog biskupa dominikanca Tomu Parutu Tomasinija⁵ da — ako ne nađe nikakvu zapreku

³ Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum — u daljnjem citiranju AGOP — liber HHH, f. 184. Iznad teksta stoji bilješka: Ex volumine Reformationum Civitatis Tragurii, pag. 122; usp. *D. Farlati*, *Illyricum sacrum*, IV, Venetiis 1769., str. 404—405. Farlati u svom tekstu mjesto gradnje samostana zove Zismunae, a u dokumentu koji citira Zismuna Gniviza. Prijepis ovog dokumenta, jednako kao i svih drugih dokumenata pod signaturom AGOP XIV, liber HHH, učinio je oko g. 1750. zadarski dominikanac Herman Dominik Kristianopulo (1720.—1788.) i pohranio u spomenutom arhivu dominikanskog reda. Izvorni dokumenti su se tijekom vremena izgubili.

⁴ Archivum Secretum Vaticanum, Registra Supplicum, 277, ff. 292v—293r.

⁵ Toma Tomasini Paruta rodio se oko 1380. u Veneciji. Stupivši u dominikanski red u samostanu SS. Giovanni e Paolo u rodnom gradu, studirao je filozofiju i teologiju u Oxfordu (1401.—1403.), zatim u Parizu (1404.—1405.), u Veneciji (1406.) i Riminiju (1407.) a doktorirao u Padovi (1408.—1409.). Kao vrlo sposoban i učen čovjek bio je najprije g. 1409. imenovan biskupom Novigrada u Istri, a zatim je promijenio nekoliko biskupskih sjedišta: u Puli (1420.), u Urbinu (1423.), u Trogiru (1423.), u Recanatiju i Macerati (1435.) te, konačno, u Feltreu i Bellunu (1440.) gdje je 24. ožujka 1446. umro (usp. *Gargan*, *Lo studio teologico e la biblioteca dei domenicani a Padova nel Tre e Quattrocento*, Padova, Editrice, Antenora, 1971., str. 53—54); *Eubel* *Hierarchia catholica medii aedi editiv altera*. Monasterii 1913., str. 74, 404, 490, 509.

s crkvene strane — spomenutim podnositeljima molbe izda potrebno odobrenje za gradnju samostana. Papa je, sa svoje strane, članovima budućeg samostana podijelio sva prava i povlastice što su ih imali drugi samostani dominikanskog reda te, u duhu postojećih crkvenih propisa, odredio da nitko drugi, na udaljenosti od najmanje 140 dužina »trske«⁶, ne smije graditi bilo kakvo slično zdanje. Evo te važne papine bule:

Eugenius Episcopus, Servus Servorum Dei, venerabili Fratri Episcopo Tragurien. Salutem, et Apostolicam Benedictionem.

Sincere devotionis affectus, quem dilecti filii cives, et incole civitatis Tragurien. ad Nos, et Romam. gerunt Ecclesiam, promeretur, ut votis eorum, illis presertim, que Fratrum Ordinis Predicatorum, et divini cultus augmentum concernunt, quantum cum Deo possumus, favorabiliter annuamus.

Sane petito, pro parte dictorum civium et incolarum Nobis nuper exhibita, continebat, quod ipsi singularem devotionem gerentes ad Fratres Ordinis Predicatorum, de observantia nuncupatorum, propter ipsorum laudabiles, et salutare fructus, cupiunt pro suarum animarum salute, Ordinem ipsum propagare et propterea de bonis eis a Deo collatis in insula de Bua, tue Diocesis, loco habili, et honesto domum unam pro usu, et habitatione perpetuis dictorum Fratrum fundare, et erigere proponant, si ad hoc Sedis Apostolicę consensus accedat. Quare propterea dictorum, civium, et incolarum Nobis fuit humiliter supplicatum, ut eis domum eandem, cum ecclesia, campanili, campanis, cemeterio, dormitorio, domibus, et, aliis necessariis officinis, fundandi, et erigendi, ac Fratribus antedictis domum ipsam pro usu, et habitatione prefatis, recipiendi, et retinendi, licentiam concedere de benignitate Apostolica dignaremur.

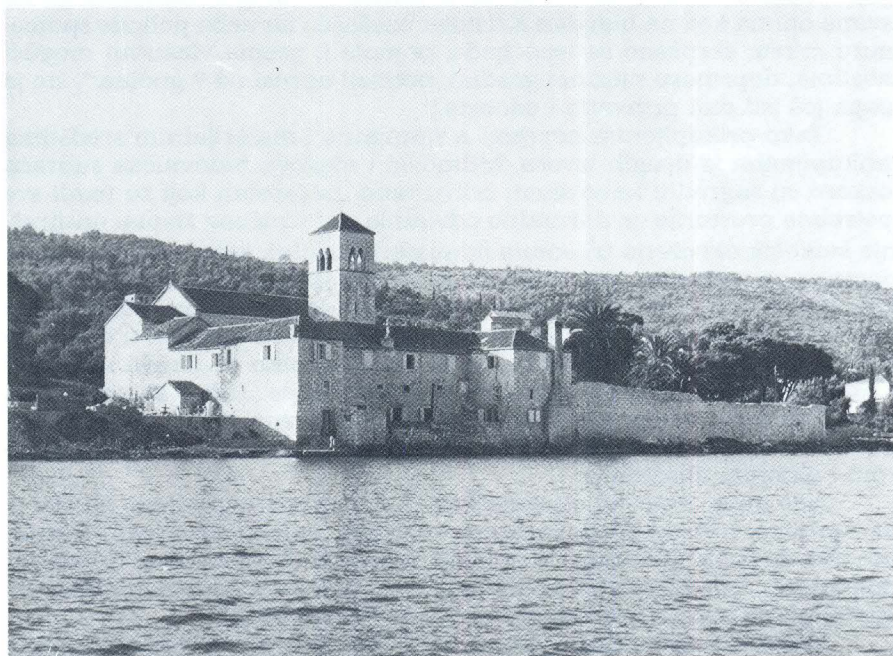
Nos igitur pium et laudabile dictorum civium et incolarum propositum in Domino plurimum commendantes, ac volentes eos in hujusmodi proposito confovere, fraternitati tue per Apostolica scripta committimus, et mandamus, quatenus de premissis omnibus et singulis auctoritate nostra informatione diligenti per te suscepta, si ea veritate fulciri, et aliud canonicum non obstare repereris, super quibus tuam conscientiam oneramus, civibus, et incolis domum predictam in dicto loco, dummodo prope illam ad centum et quadraginta cannas aliqua domus, seu ecclesia, vel monasterium predicti, aut alterius Ordinis Mendicantium non fuerit, fundandi, et erigendi, ac fratribus predictis illa pro eorum usu, et habitatione recipiendi, et perpetuo retinendi, eandem auctoritate licentiam largiaris, fel. rec. Bonifatii Pape Octavvi, Predecessoris nostri, prohibente, ne Fratres Ordinis Mendicantium in aliqua civitate, castro vel villa, seu alio loco quocunque ad habitandum domos, seu loca quecunque de novo recipere, seu recepta mutare presumant absque Sedis Apostolicę licentia speciali, faciente plenam, et expressam de prohibitione hujusmodi mentionem, et qualibet alia constitutione Apostolica contraria non obstante.

Nos enim eisdem Fratribus, ut, postquam domum prefatum receperint, omnibus, et singulis privilegiis, exemptionibus, indulgentiis, libertatibus, gratiis, et immunitatibus, quibus domus, et Fratres dicti Or-

⁶ Tal. canna, mjera za dužinu koja je, ovisno o kraju o kojem se upotrebljavala, imala različitu vrijednost. U trenutku uvođenja decimalnog sustava ona je iznosila: u Toskani 2,219 m; u Napulju 2,645 m, u Rimu 1,992 m. itd.

dinis Apostolica, vel alia quavis auctoritate concessis, quomodolibet gaudeant, uti pariter, et gaudere valeant, auctoritate simili, tenore presentium concedimus.

Datum Romę apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominice millesimo quadingentesimo tricesimo secundo, quarto Kal. Junii, Pontificatus nostri Anno secundo.⁷

Čiovo, Dominikanski samostan sv. Križa, pogled s mora

Trogirski se biskup Tomasini u vrijeme izdavanja ove papinske bule privremeno nalazio u Forliju. Saznavši za mjesto njegova boravka, Milinović je pošao k njemu, predočivši mu papinu bulu i zamolivši ga da postupi po njezinoj naredbi. Tomasini je — nakon što se uvjerio u izvornost i nepatvorenost podnesenog dokumenta — naglasio da kao dugogodišnji trogirski biskup pozna iskrene osjećaje i raspoloženje svojih sugrađana prema dominikanskom redu te 22. lipnja 1432. dao Milinoviću sve potrebne ovlasti za gradnju novog samostana. Njegovu je ispravu, u nazočnosti za to posebno pozvanih svjedoka, ovjerio javni bilježnik.⁸

Gradnja crkve i samostana odmah je počela, ali zbog nedostatka materijalnih sredstava nije napredovala dovoljno brzo. Zbog toga su se Milinović i drugovi utekli za pomoć sveopćoj skupštini dominikanskog reda koja se u mjesecu svibnju 1437. održavala u Veneciji. Nastojeći im

⁷ *T. Ripoll — A. Bremond.*

Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum, tomus III. Romae 1731, str. 17.

⁸ *AGOP, liber HHH, ff. 173v—174r.*

nekako pomoći, general dominikanskog reda Bartholomaeus Texier (1426.—1449.) je, u ime spomenute skupštine svog reda, 25. svibnja 1437. u tu svrhu posebno izdanom poveljom pozvao sve vjernike da pomognu gradnju čiovske crkve i samostana sv. Križa, obećavši im da će ih njegov red, u zamjenu, učiniti dionicima svih svojih duhovnih dobara.⁹ Ohrabren tim uspjehom, Milinović se 26. lipnja 1437. sličnom molbom obratio papi Eugenu IV., koji se u to vrijeme nalazio u Bologni, zamolivši ga da svima onima koji na blagdan Kristova uzašašća na nebo pohode spomenutu crkvu, skrušeno se ispovijede, pomole i, prema vlastitim mogućnostima, doprinesu njezinoj gradnji, podijeli oprost od 7 godina¹⁰, što je papa još isti dan prihvatio i odobrio.¹¹

Tako prikupljenim novcem, a vjerojatno i materijalnim sredstima prikupljenim iz drugih izvora, Milinović i njegova redovnička subraća uskoro su sagradili kako samu crkvu tako i samostan koji su imali sve potrebne prostorije za normalno odvijanje redovničkog života: unutrašnje šetalište okruženo trijemom (klaustar), kapitul, krilo za stanovanje, dvorane za sastanke, školu itd. Sve je to bilo okruženo ne naročito visokim zidom koji je štitiio ne samo crkvu i samostan s južne, istočne i zapadne strane nego i lijep, iako nevelik vrt ispred samostana u kojem se moglo uzgajati povrće i u miru šetati. U samostan se moglo ući kako s južne kopnene tako i sa sjeverne morske strane. Jedna samostanska lada,¹² za koju je bila izgrađena posebno zaštićena lučica sa sjeverozapadne strane,¹³ omogućavala je povezanost njegovih članova s Trogirom i okolnim mjestima.

Nije moguće točno odrediti kad je sve to bilo izgrađeno. Za sve je to, naravno, trebalo dosta vremena i novaca. Ipak se za crkvu i samostan zna da su do polovine 15. stoljeća uglavnom bili dovršeni. U jednom dokumentu mletačke vlade izdanom 1458. čiovskim fratrima izričito se spominju njihova crkva i samostan kao već sagrađeni.¹⁴

Najstariji opis crkve imamo iz 1579. godine, zahvaljujući prvoj apostolskoj vizitaciji Dalmacije nakon tridentuskog sabora. Apostolski vizitator, veronski biskup i budući kardinal Agostino Valier (1530.—1606.) je, kao što je poznato, po naređuju pape Grgura XIII. (1572.—1585.) 1579. godine pohodio cijelu Dalmaciju, ostavivši nam dragocjen opis svih, ili gotovo svih važnijih crkava i samostana među kojima i crkve sv. Križa na Čiovu. Evo tog opisa:

⁹ Ondje, ff. 175v—176r.

¹⁰ Archivum Secretum Vaticanum, Registra Supplicum, 337, f. 42r.

¹¹ Ondje, f. 175. S tim je papinim pismom trogirski plemić, prokurator (odbornik) gradnje crkve i samostana, Nikola Mladinov, pošao k Nikoli, opatu samostana sv. Ivana Krstitelja u Trogiru i zamjeniku trogirskog biskupa, zamolivši ga da napravi ovjeren pismom prijepis za slučaj da se original papina pisma ošteti ili pak izgubi. Opat Nikola je taj zadatak povjerio javnom bilježniku, ovjerivši njegov prijepis vlastitim pečatom (AGOP XIV, liber HHH, ff. 174v—175r).

¹² Lada se prvi put spominje u nama poznatim dokumentima 1741. kada je skupština dominikanske provincije Dalmacije ovlastila starješinu čiovskog samostana da, umjesto stare i dotrajale, nabavi novu (Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije, Registrum provinciae Dalmatiae, vol. I. (1735.—1768.), str. 31). No, samostan je, s obzirom na svoj smještaj na otoku, od samog početka morao imati svoj čamac.

¹³ U dokumentima dominikanske provincije Dalmacije se g. 1751. govori o njezinoj preuređenju i popravku (ondje, str. 139).

¹⁴ AGOP XIV liber HHH, f. 181. Usp. bilj. 27.

Ecclesia Sanctae Crucis in insula Bua abest a civitate tri millia passuum. Est Fratrum Praedicatorum de observantia. Non habet curam animarum, sed viget in ea regularis observantia.

Sanctissimum Sacramentum tenetur in altari maiori in pede palae repositum in pixide ex ebore. Qui locus nec tutus, nec decens, habens clavem et seram fractam. In eodem loco locabantur etiam sacra olea, quod prohibitum fuit. Coram ardet lampas. Debito tempore innovatur. Habet haec ecclesia altaria:

Maius consecratum sub titulo S. tae Crucis, ornatum icona veteri, mappis, pallio et scabello.

Altare a latere sinistro consecratum sub titulo Rosarii B. Virginis ornatum mappis, pallio, scabello, duobus candelabris ex auricalcho et icona, cum lampade ex auricalcho ante eum.

Altare a latere dextro consecratum sub titulo S. tae Helenae, ornatum icona, tribus mappis, pallio, duobus candelabris ex auricalcho et scabello, cum lampade ante eum.

In universum, ecclesia satis elegans et ornata est cum sferis vitreis et crucifixo magno in frontespicio et lampade honorifica. Chorus est oclusus muro et satis decens.

Sacristia est satis commoda, cum suis mensis, archiviis et labello. Inventarium suppellectilium:

Calices duo ex argento cum suis patenis, alter altero maior.

Tabernacula tria ex argento cum reliquiis Sanctorum.

Thecae ad formam brachiorum, duae ex argento in quibus pariter servantur nonnullae reliquiae. Tertia maior ex ramo.

Caput cum pectore ex lamina argentea sub forma S. Mariae Magdalenae.

In quadam tabella edest depicta eleganter facies Salvatoris cum ornamentis ex argentorum vulgaris operis circum circa istam tabulam sunt loculi multi, in quibus reconditae sunt reliquiae Sanctorum.

Pectoralia duo pro pluvialibus ex argento cum cristallis honorificis.

Crux argentea fracta.

Digiti duo ex argento cum sua base vel pede pleni reliquiarum.

Bursa pro corporalibus numero 12.

Corporalia numero quinque.

Purificatoria fracta et immunda numero XX.

Missalia duo fracta in canore et in coopertoriis.

Camisi quindecim cum amictibus immundi et laceri.

Cingula numero novem fracta et immunda.

Planetae diversorum colorum et diversarum materiarum ex serico et tela cum pluvialibus et tunicellis, sed omnes privae lacerae et vetustate consumptae, ita etiam manipuli et stolae.

Amictus unus ornatus margaritis seu unionibus.

Mappae numero XX. Vela pro calicibus multa, sed omnia contrita, libri cantus, quod sufficere possunt pro choro, sed iterum tegendi sunt corio, quia sunt laceri et dissuti.

Ordinata:

Fiat tabernaculum ligneum honorificum pro loco facultate cum cruce in apice, quod tegatur canapeo serico et clavem tutam habeat.

Fiat pixis argentea, vel saltem ex ramo inaurata intus et foris, qu-

ae circum ornetur, intus corporali mundissimo et tegatur velo sericeo parvo.

Ad altaria omnia habeatur crux inter celebrandum et tangentur tela stragula viridi.

Calix maior reficiatur et inauretur, laventque omnes singulis mensibus.

Crux argentea fracta reficiatur.

Purificatoria laventur et provideantur alia duodecim ex tela linea mediocri.

Duo missalia nova provideantur.

Amictus veteres mudentur et provideantur alia nova.

Planeta alba ex serico pro diebus solemnibus et duae feriales cum stolis et manipulis provideantur.

Paramentum ex damasco viridi diligenter et polite resarciatur.

Planeta viridis ex serico construatur.

Fiat planeta ex serico cremesino cum stola et manipulis pro diebus solemnibus.

Fiant stolae et manipuli, qui convenient, colore et materia cum omnibus planetis et tunicellis. Provideatur thuribulum cum navicula et cocleari.

Libri cantus tegantur cerio et conserventur in suis archiviis.¹⁵

Crkva je — što je sasvim razumljivo — tijekom vremena doživjela više preinaka koje ipak nisu bitno izmijenile njen osnovni izgled. D. Farlati navodi da je 1592. godine sa strane evanđelja bio podignut mramorni oltar sa slijedećim natpisom:

CVR HVC? VT MELIVS VIDEAR. QUIS TRANSTVLIT? IS QVO
IVSTITIA. ET PIETAS SVNT VBICVNQVE MANET.
QVIS? VENETVM SPLENDOR DELPHINVS. DIC GENVS. AVDI
DELPHINVM. LAETOR. CRESCAT AD ASTRA PIVS.
ANNO SALVTIS M.D.X.C.II.

Iznad glavnog oltara bio je natpis:

MCCCCLXXXIX. TEMPORE PRIORATV. FRATRIS DOMINICI
DVODO DE VENETIIS.¹⁶

Ispod toga:

UT VITIIS PURGES MENTEM. VIRTUTIBUS ORNES.
HANC ADEAS SACRAM PECCATOR SEDULUS AEDEM.¹⁷

¹⁵ Archivum Secretum Vaticanum, S. Congregatio Concilli, Visitaciones Apostolicae, vol. 57, Visitatio Traguriensis, ff. 47r—48r.

¹⁶ AGOP XIV, liber HHH, f. 207v. Kod Farlatija (n. dj. str. 405) je pogrešno navedena g. MCCCCXXXIV. Prior Dominik Duodo se spominje i g. 1512. (AGOP XIV, liber HHH, f. 183v—184r).

¹⁷ D. Farlati, ondje.

Sačuvalo nam se i nekoliko drugih kraćih opisa crkve i samostana koje dugujemo službenim vizitatorima vrhovne uprave dominikanskog reda u Rimu. Prvi takav izvještaj koji je do nas došao potječe iz 1614. godine, a napravio ga je vizitator dominikanske provincije Dalmacije Vincenzo Hercolani. On kaže da u crkvi postoji veliko raspelo prema kojemu narod gaji naročitu pobožnost. Za samostan tvrdi da nije posebno velik, ali da je dobro građen. Ima crkvu, tri krila za stanovanje, kapitul, sakristiju, praonicu, trijem, blagovaonicu i sve drugo što je potrebno jednoj samostanskoj zajednici.¹⁸ U jednom drugom izvještaju iz 1645. godine kaže se da je taj samostan »malen, ali lijep.«¹⁹ No, iz onoga što znamo o tom samostanu, koji je u biti ostao do danas sačuvan i u biti nepromijenjen, ne bi se moglo reći da je baš malen. Mogao je primiti dvadesetak redovnika, tako da je dominikanska provincija Dalmacija rado u njemu održavala svoje izborne skupštine na kojima su, pored domaćih redovnika, uzimali udjela još 10—15 redovnika iz drugih samostana. Samo u 19. stoljeću u njemu su držane provincijalne skupštine godine 1801., 1805., 1809., 1819., 1821., 1823. itd. U njemu su, zbog dotrajalosti građevine, godine 1827. izvršeni veći popravci, naročito u dijelu namijenjenom stanovanju redovnika.²⁰

Crkva i samostan su — kako piše D. Farlati — bili posvećeni sv. Križu zbog toga što se na glavnom oltaru crkve nalazilo veliko drveno raspelo kojemu se pripisivala čudotvorna moć, pa je njegovo štovanje bilo rašireno u cijeloj srednjoj Dalmaciji s naročitim hodočašćenjem svakog petka u mjesecu ožujku.²¹ To ime prvi put spominje general dominikanskog reda Bartolomaeus Texier u prije navedenom dokumentu od 25. svibnja 1437. izdanom na sveopćoj skupštini reda u Veneciji.²² U jednom izvještaju iz tog samostana, poslanom 1839. vrhovnom starješini reda u Rim, kaže se da na Veliki petak i na blagdan Kristova Uza-

¹⁸ »Vicino a Traù è il convento di S. Croce di Bua. In chiesa vi è un crocifisso di grandissima devotione et concorso, onde ne riceve molte elemosine; et se bene il convento è piccolino, è però quanto alla fabrica il migliore di tutta la Provintia, essendo provisto d'una buona chiesa, tre dormitorij, capitolo, sagrestia, lavatorio, chiestro, refettorio et d'ogni altra necessaria officina« (AGOP XIV, liber K, str. 49).

¹⁹ Ondje, str. 595.

²⁰ Registrum Provinciae Dalmatiae, vol. II. (1769.—1850.), str. 386: rukopis u Arhivu Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu.

²¹ »Ab Santa Cruce cognomen accepit, propterea quod in summo altari simulacrum ligneum Jesu Christi in cruce suffixi, plurimis et illustribus miraculis inclytum, impositum fuit, quod ab accolis juxta advenisque summa frequentia et eximia veneratione colitur, praesertim sextis quibusque feriis mensis Martii« (*Illyricum sacrum*, IV, str. 404—405). Naročito štovanje tog križa se pripisuje jednom navodno čudesnom krvarenju koje se dogodilo 1. travnja 1600. na Veliku subotu, o čemu su samostanske vlasti poslale u Rim podroban pismeni izvještaj (AGOP XIV, liber HHH, f. 215r). Slično tvrdi i jedan izvještaj dominikanske provincije Dalmacije iz 17. st. poslan u Rim: »Conventus S. tae Crucis situs extra civitatem Traguriensem in insula Bua, est maximae et eximiae devotionis ob imaginem Crucifixi D. N. ad quam invidendam confluit tota Dalmatia« (AGOP XIV, liber K, f. 25).

²² O čiovskom samostanu sv. Križa, s posebnim osvrtom na reformni pokret u Dalmaciji, također sam pisao u svojoj doktorskoj disertaciji *Congregatio Ragusina Ord. Praed. (1487.—1550.)*, Rim 1972., str. 55—57, a isto tako i u raspravi *Dominikanski samostan u Bolu na otoku Braču*: Spomenica u povodu 500. obljetnice osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475.—1975., Bol — Zagreb 1976., str. 62—64.

šašća na nebo u čiovsku crkvu hodočasti velik broj Splićana, Bračana, Trogirana, i Kaštelana.²³ Bilo je to, u svakom slučaju, najveće narodno svetište koje je ikada imala dominikanska provincija Dalmacija. Zbog smještaja i ugošćivanja hodočasnika uz samostan je postojao i poseban gostinjac.²⁴

Osnivač i prvi starješina čiovskog samostana i crkve Nikola Milinović umro je 11. srpnja 1451. te, po vlastitoj želji, bio sahranjen »ispod nogu braće« na otvorenom prostoru ispred crkve. Izbor tog prostora, umjesto — kako je to bilo uobičajeno — mjesta ispred ili oko glavnog oltara, bio je znak njegove osobite skromnosti, jednostavnosti i poniznosti. Svi oni koji su ga osobno poznavali ili su o njemu pisali ističu da je bio čovjek sveta života.²⁵ Njegova redovnička subraća su na velikoj nadgrobnoj kamenoj ploči dala urezati njegov lik s natpisom: LAPIS HIC TEGIT OSSA VEN. FR<AT>RIS. NICOLAI. MILINOVICH. PRIMI. FVNDATORIS. AC. PRIORIS HVIVSCE S<AN>CTE. CRVCIS. CONVENTVS. QVI III. YD: IVLII MCCCCLI DIEM CLAVSIT<SV>VM.²⁶

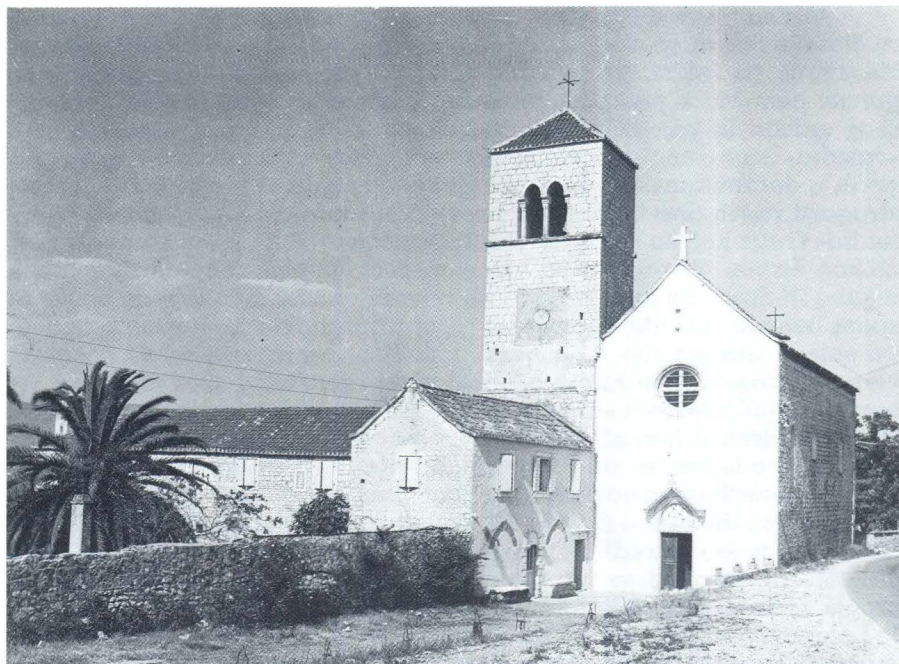
O životu i radu članova čiovskog samostana sačuvalo nam se nekoliko zanimljivih podataka. Prvi podatak potječe iz 1458. godine iz kojeg je moguće zaključiti ne samo da su u to vrijeme crkva i samostan bili izgrađeni nego i kako se u njima živjelo. Budući da su čiovski fratri bili pobornici strogog načina redovničkog opsluživanja, nisu smjeli jesti meso nego su se hranili biljnom hranom i mliječnim proizvodima. U tu su svrhu bili prisiljeni držati određen broj koza i ovaca od kojih su dobivali mlijeko. Iako je otok Čiovo u to vrijeme bio slabo nastanjen, mnogi su trogirski građani na njemu imali svoja imanja pa su se pribojavali da će im fratarske životinje nanositi štetu. Zbog toga su počeli fratrima braniti ne samo držanje tih životinja nego i prikupljanje drva za ogrjev. Ne mogavši s njima naći sporazumno rješenje tog spora, čiovski su fratri zatražili zaštitu vrhovnih državnih vlasti u Veneciji. Njihovu je žalbu razmatralo Vijeće umoljenih mletačke vlade koje je odredilo da nitko ne smije ometati njihov način života te da u tu svrhu imaju pravo držati 30 koza i skupljati drva za loženje. O tomu im je 14. kolovoza 1458. dužd Pasquale Malipiero (1457.—1462.) izdao posebnu povelju, naredivši trogirskom knezu Ivanu Mauru da se pobrine za ispravno provođenje spo-

²³ »La chiesa è un antichissimo celebre santuario denominato S. ta Croce in cui si venera un miracoloso crocefisso ed ove ricorrono fra l'anno, e specialmente ne' venerdì di marzo, processionalmente nel Venerdì Santo e nel giorno dell'Ascensione vari Spalatini, e Brazzani e molti Traurini, e moltissimi dall'opposta riviera de'Castelli« (AGOP XIII, 84146).

²⁴ Usp. Registrum Provinciae Dalmatiae, vol. I. (1735.—1768.), str. 128: rukopis u arhivu Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu.

²⁵ O tomu talijanski povjesničar G.M. Piò piše: »L'effigie di lui scolpita sopra un sepolchro di marmo con li raggi al capo, vedesi d'avanti la Chiesa dell'Ordine, ma il corpo, non v'è, e longamente cercato mai non è stato trovato« (G. M. Piò, Delle vite de gli huomini illustri di S. Domenico. Parte prima. In Bologna 1607., col. 274—275). J. Coleti je opširniji: »Die 13. januarii <i.e. julii>. Prope Tragurium beati Nicolai Ord. Praedicatorum, omnium virtutum splendore et signorum gloria admirabilis. Nazione Dalmata, e familia Milinovichia et coenobii dominicani S. Crucis ad Tragurium fundator, in quo sanctissime obiit; ejus sepulchrum daemonibus energumenos obsistentibus terribile; ex historia Provinciae Dalmatiae P. Antonii Cebalis Ord. Praed.« (J. Coletus, Martyrologium illiyricum, Venetiis 1818., str. 24).

²⁶ AGOP XIV, liber HHH, f. 207r. Kod D. Farlatija (n. dj. str. 405) je ispušteno YD. (yodus).

Čiovo, Dominikanski samostan sv. Križa

menute naredbe.²⁷ No, ta je duždeva naredba imala kratkoročan učinak. Poslije svega nekoliko godina ponovno je izbio isti spor, pa su fratri još jednom zatražili zaštitu državnih vlasti u Veneciji. O njihovoj je žalbi ovaj put 28. svibnja 1466. raspravljalo Vijeće deseterice koje je — pozivajući se na odluku donesenu godine 1458. da dominikanci »na otoku Čiovu, tada nenastanjenom i neobrađivanom, sagrade crkvu na čast Božju i da su uvijek držali životinje zbog mlijeka jer ne jedu mesa« — odredilo da im nitko ni ubuduće ne smije braniti da drže 20 životinja, pod uvjetom da nadoknade štetu vlasnicima imanja koju bi počinile njihove životinje. Tu je odluku 31. svibnja 1466. dužd Cristoforo Moro (1462.—1471.) priopćio trogirskom knezu Venceslavu de Ripa s naredbom da je provede u djelo.²⁸ Poslije toga ne nalazimo nikakvih drugih vijesti o ovom sporu.

²⁷ U dokumentu se, između ostaloga, kaže: »Concessum alias fuit Fratribus S. Dominici de observantia posse inhabitare, et habere unum monasterium in insula Bue jurisdictionis Civitatis Tragurii. Itaque construxerunt et hedificaverunt quodam monasterium sub nomine S. Crucis pro eorum victu, continue coacti sunt tenere circa animalia XXX pro lacte, et aliis necessariis, ac habere ligna pro eorum usu; et quia concessum nuperrime est per nostrum dominium Tragurinis, posse laborare dictam insulam, et dubitent, ne per illos, qui illa territoria accipient, vel habebunt, in predictis molestari; et supplicarunt subveniri...« (AGOP XIV, liber HHH, f. 181).

²⁸ »Christophorus Mauro, Dei gratia Dux Venetiarum, etc. Nobilibus et sapientibus viris Venceslao de Ripa, de suo mandato Comiti Tragurii et successoribus suis. <...> Denotamus vobis, quod in Nostro Consilio Decem die XXVIII mensis presentis capta fuit pars tenoris infrascripti, videlicet: cum Dominatio

Ako su trogirski građani — kako pretpostavljamo — pustili na miru čiovske fratre, to nisu učinili neki drugi fratri koji su došli sa strane. Ne znamo, na žalost, tko su točno bili ni odakle su došli. Jedno je ipak sigurno: nisu bili s područja mletačke Dalmacije nego možda iz hrvatskog zaleđa ili pak iz Italije. Budući da je čiovski samostan bio prvi »ogledni« samostan reformiranih redovnika u Dalmaciji i jedan od prvih u dominikanskom redu u kojemu se nastojalo živjeti po prvotnoj strogosti starih pravila, u nj su s raznih strana dolazili svi oni »konvencionalni« fratri koji su se željeli iz bliza upoznati s novim načinom redovničkog života. Vjerojatno se jedna manja njihova skupina nije htjela nikako ili dovoljno brzo prilagoditi novom načinu života pa je došlo do spora između njih i Milinovićevih reformiranih fratara koji su željeli da svi slijede ista pravila li da budu ostavljeni na miru. Kad se općinske vlasti u Trogiru nisu htjele miješati u taj unutrašnji spor čiovskog samostana, Milinovići su reformirani fratri još jednom zatražili zaštitu vrhovnih državnih vlasti u Veneciji. Njihovo često obraćanje tim vlastima, čak i onda kad se neki spor mogao riješiti na drugi način — u ovom slučaju naredbom vrhovnog starješine dominikanskog reda — ukazuje na činjenicu da su oni u Veneciji uživali naročito jaku podršku. No bez obzira na to što se radilo o unutrašnjem sporu samih redovnika, dužd Cristoforo Moro je smatrao potrebnim i ovaj put intervenirati. On je 18. srpnja 1468. svojom dukalom naredio trogirskom knezu Camillu Capellu i njegovim nasljednicima da ne samo ne dopuste tim strancima uznemirivati čiovske fratre kao mletačke podanike nego da ih, dapače, istjeraju iz čiovskog samostana.²⁹

Iz ovog prvog razdoblja povijesti čiovskog samostana imamo još jedan dokument koji se odnosi na unutarnji život njegovih redovnika. Oni nisu samo za druge — kako smo prije vidjeli — nego i za sebe tražili određene duhovne milosti i povlastice. Tako su 4. srpnja 1437. od pape

Nostra concesserit Fratribus Ordinis S. Dominici observantie, quod in insula Bue tunc dishabitata et inculta edificerentur unam ecclesiam ad honorem Dei, in qua insula semper tenuerunt animalia pro lacte, eo quod non comedunt carnes. <...> Vadit pars, quod concessio facta per Consilium Rogatorum ilis Fratribus observetur in animalibus viginti in totum cum hac conditione, quod dicti Fratres dare debeant securitatem laycam solvendi damnum, quod fieret per animalia predicta. Quare cum dicto Consilio X Vobis mandamus, ut partem istam observetis et faciatis inviolabiliter exequi et observari. <...> Datum in Nostro Ducali Palatio die ultimo maii indictione XIV MCCCCLXVI* (AGOP XIV, Liber HHH, f. 185r).

²⁹ »Christophorus Mauro, Dei gratia Dux Venetiarum etc. Nobilibus et sapientibus viris Camillo Capello de suo mandato Comiti Tragurii, et successoribus suis. <...> Est apud Tragurium quoddam monasterium aedificatum per illos fideles nostros, in quo ad praesens residentiam faciunt Fratres Ordinis S. Dominici, religiosi observantes, et exemplaris vitae, nostri subditi, et Nobis fidi; et cum ad Nos pervenerit notitia, quod aliqui Fratres Nobis non subditi, contra condiciones praedictorum Fratrum observantium eos molestare contendunt, <...> volumus et Vobis mandamus expresse, quod nullatenus molestari, vel inquietari permittatis, nec assentiatis eos Fratres Nobis subditos observantes nostros Dalmatinos, et Nobis fidos, et obedientes, sed omnino dare eis favores vestros, <...> ita quod nullus alius Nobis non subditus Dalmatinus in dicto monasterio stare et habitare valeat. <...> Datum in nostro Ducali Palatio dei 18. Julii, indictione II, MCCCCLXVIII* (AGOP XIV, liber HHH, f. 185. Uz dokumenat stoji bilješka: *Ex registro litterarum ducalium sub regimine Ludovici Lando Comititis, hoc est Praetoris Traguriensis, pag. 14.*)

Eugena IV. zatražili i isposlovali povlasticu da im ispovjednik, kojega svaki od njih slobodno izabere, na času smrti može podijeliti potpuno oproštenje od svih grijeha za koje se budu iskreno pokajali i skrušeno ispovijedili te da, u slučaju bolesti ili slabosti, jedan oblik pokore mogu zamijeniti drugim.³⁰

Iako je samostan bio sagrađen na pustom mjestu izvan grada, bez dobra pristupnog puta, on je ipak u dominikanskoj provinciji Dalmaciji igrao značajnu ulogu. Budući da je bio namijenjen redovnicima strogog načina opsluživanja pravila dominikanskog reda te raspomagao pogodnim smještajnim prostorom, bio je izabran za sjedište redovničkog i intelektualnog odgoja mladih redovnika. U njemu su mladi redovnici ne samo obavljali godinu redovničke kušnje (novicijata) nego i učili filozofiju i teologiju. Predavanja su držali profesori koji su dolazili s generalnog učilišta dominikanskog reda u Zadru ili pak iz inozemstva. Studentima je u tu svrhu stajala na raspolaganju knjižnica prilično dobro opskrbljena knjigama iz raznih znanstvenih područja, a relativna blizina Trogira i Splita, u kojima su također postojali dominikanski samostani, omogućavala je njegovim članovima da bez teškoća prate sve što se zbivalo u svijetu i opskrbljuju se potrebnim knjigama. Čini se da je upravo to bio glavni razlog da mu je Trogirani Fantin de Valle, ugledni »prislusnik« (lat. *auditor*) vrhovnog crkvenog suda zvanog Sv. Rota i papinski nuncij u Pragu, prije svoje smrti u Rimu 1475. godine, oporučno ostavio svoju knjižnicu u kojoj je bilo djela iz teologije, patristike, prava, govorništa i jezikoslovlja.³¹

Čiovski se fratri — kako se može iz iznesenoga zaključiti — u načelu nisu bavili pastoralnim radom u župama kao biskupijski svećenici nego su živjeli u zajednici, provodeći vrijeme u molitvi, učenju i propovijedanju. Pa ipak, materijalna oskudica ih je prisiljavala da, pored propovijedanja koje nije bilo ograničeno na pojedine župe ili biskupije, početkom 16. stoljeća prihvate i takav rad u obližnjoj župi Slatine. Budući da je ona pripadala splitskoj nadbiskupiji, oni su od splitskog nadbiskupa Bartolomeja Averoldija (1479.—1503.) zatražili odobrenje da u njoj mogu obavljati sve župničke poslove. U ime nadbiskupa odgovorio im je 26. studenoga 1502. njegov generalni vikar Ivan Stafilić, doktor obaju prava, arhidakon i trogirski kanonik, dopustivši im da u spomenutom mjestu na otoku Čiovu mogu slobodno obavljati sve župničke poslove kao što je ispovijedanje, krštavanje, pokopavanje, vjenčavanje i sve druge uobičajene župničke obveze.³² Dana 2. svibnja 1512. prior Dominik Duodo, Jeronim iz Zadra, Dominik iz Trogira i drugi fratri čiovskog samostana sklopili su ugovor s predstavnicima sela Slatine, Grgurom Milicевичem, Grgurom Pavlovičem i drugim o obavljanju župničke službe u njihovu mjestu.³³ Ne znamo koliko su godina čiovski dominikanci obavljali tu službu. Sigurno ne više od jednog stoljeća.³⁴ Godine 1850.

³⁰ *Ondje*, f. 175.

³¹ Usp. *J. Lucić*, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, II. Split, Čakavski Sabor, 1979., str. 1110—1111; *S. Krasnić*, *Trogiranin Fantin de Valle i njegova knjižnica: »Radovi Instituta JAZU u Zadru«* sv. 20, Zadar 1973., str. 367—383.

³² AGOP XIV, liber HHH, f. 176.

³³ *Ondje*, ff. 183v—184r.

³⁴ Apostolski vizitator Dalmacije Michele Priuli je 19. ožujka 1603. pohodio župu Slatine zabilježivši da u njoj vrši župničku službu Grgur Dragnich za koga ka-

provincija Dalmacija je od splitske biskupije tražila župu Žedno za svoj čiovski samostan kako bi se imao od čega uzdržavati.³⁵ Samostan je, istina, imao neke manje posjede, kako na samom otoku Čiovu tako i na suprotnoj kaštelanskoj obali. Već 1504. godine spominje se jedno njegovo imanje u mjestu Rudinama.³⁶ To je zemljište bilo loše obrađivano, a često i potkradano³⁷, tako da je u 19. stoljeću samostan bio prisiljen tražiti od Sv. Stolice smanjenje svojih obveza prema darovateljima nekih pobožnih zaklada preuzetih »za sva vremena« u ime uživanja nekih nekretnina.³⁸ Inače, glavni samostanski prihodi su potjecali od rada njegovih redovnika, posebno propovijedanja korizme i većih crkvenih blagdana, kako na samom Čiovu tako i po cijeloj Dalmaciji. U tu svrhu su im služile »polazne baze« u pojedinim mjestima na kopnu. Tako im je, npr., u trogirskom samostanu Sv. Dominika stajala na raspolaganju jedna soba³⁹, a isto tako i u Omišu.⁴⁰

Sudbina čiovskog samostana bila je usko povezana s općim političkim i vjerskim prilikama u Dalmaciji. On je kao glavno sjedište reformnog pokreta u dominikanskoj provinciji Dalmaciji kroz gotovo sve vrijeme svog postojanja igrao važnu ulogu na odgojnom i intelektualnom području, a njegove su prostorije, naročito u prvo vrijeme, obično bile do kraja ispunjene mladim redovnicima koji su se nakon odgoja u njemu vraćali u matične samostane da tu nastave isti način života.

Međutim, dominikanska je provincija Dalmacija — kao, uostalom, i sve druge redovničke ustanove — usljed sudara s politikom apsolutističkih režima, prosvjetiteljskom ideologijom i politikom sekularizacije koja je uništila čitave redovničke provincije, prisiljavala tisuće redovnika da napuste svoje samostane i preuzimaju službe za koje se nisu pripremali — u 17. i 18. stoljeću pretrpjela goleme gubitke. Nekada vrlo napredna zajednica od nekoliko stotina članova u 15. i 16. stoljeću, ona je početkom 19. stoljeća spala na 30 svećenika. Godine 1814. imala je svega 20 svećenika i 2 brata pomoćnika, dostigavši tako najmanji broj članova u svojoj višestoljetnoj povijesti.

Slično se dogodilo s čiovskim samostanom. On je na početku imao petnaestak članova, a taj je broj povremeno bio znatno veći. Budući da su crkveni zakoni propisivali da se ne smije osnivati nijedan samostan koji bi imao manje od 12 redovnika, nema nikakva razloga sumnjati da je to pravilo bilo poštivano i u njegovu slučaju. U prilog tog zaključka govori i činjenica da je on bio sagrađen u vrijeme najvećeg procvata dominikanske provincije Dalmacije. Unatoč velikim gubicima koje je ona

že da je »bonae et probatae vitae et recte fungitur officio suo« i da govori mi su na narodnom jeziku (»Celebrat more Illyrico«). Stanovao je sa svojim neimenovanim kumom u obližnjem pustinjском obitavalištu Bezgrešnog Začeca (»in heremitario Conceptionis«) udaljenom milju i pol od dominikanskog samostana Sv. Križa iz kojeg je nosio pričest svojim župljanima za koje tvrdi da su veoma siromašni (Archivum Secretum Vaticanum, Miscellanea, armarium VII, 100, f. 270r).

³⁵ AGOP XIII, 84146: dopis od 16. VI 1850.

³⁶ AGOP XIV, liber HHH, ff. 183v—184.

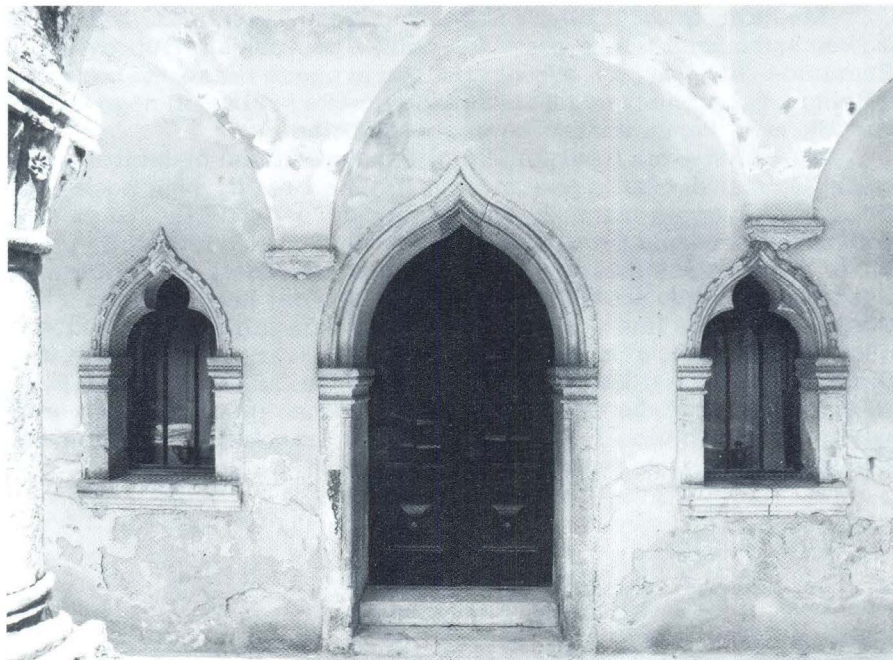
³⁷ AGOP XIII, 84146: dopis od 8. VIII. 1839.

³⁸ Ondje, dopisi od 4. IV. i 22. VI. 1839.

³⁹ Usp. S. Krasnić, Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392.—1600.): »Arhivski vjesnik« XVII—XVIII (1974—1975), str. 179, br. 175, str. 218 br. 582.

⁴⁰ N. dj. »Arhivski vjesnik« XXI—XXII (1978—1979), str. 242, regist br. 1351.

pretrpjela zbog prodora Turaka, taj je samostan kao kuća redovničkog i intelektualnog odgoja još u 17. stoljeću brojio 16 članova.⁴¹ Taj se broj, usporedo s opadanjem brojčanog stanja u provinciji Dalmaciji, postupno smanjivao, da bi 1807. godine u vrijeme francuske okupacije spao na svega dva redovnika. Tako je ostalo i u slijedećih desetak godina.⁴² Tako se dogodilo da njega — za razliku od mnogih drugih samostana — nisu nacionalizirale ili nasilno ukinule državne vlasti, nego se kao redovnička zajednica jednostavno ugasio »prirodnom smrću«: zbog manjka redovnika.

Čiovo, Dominikanski samostan, ulaz u kapitularnu dvoranu

Iako se, naime, 1835. godine, nakon spajanja s Dubrovačkom kongregacijom, brojčano stanje u provinciji Dalmaciji malo popravilo tako da je 1839. imala 31 redovnika,⁴³ između njih je izbilo neslaganje o načinu izlaska iz krize. Nakon mnogih dogovora bilo je odlučeno da se počne s temeljitijim školskim i redovničkim odgojem pripravnika. Dubrovčani su htjeli da to bude u njihovu samostanu, a ostali su se zalagali za Čiovo gdje je, po njima, ne samo uvijek do tada bio samostan odgoja, nego i za to imao sve potrebne uvjete. Rasprava se prenijela na provinci-

⁴¹ »Conventus S. tae Cruixs <...> alit secidecim fratres« (AGOP XIV, liber K, f. 25r).

⁴² Ovaj je podatak sadržan u izvještaju koji je 23. listopada 1833. provincijal dominikanske provincije Dalmacije Josip Alborgetti skupa sa splitskim biskupom Pavlom Miošićem pripremio za austrijske državne vlasti (Originalni izvještaj u Nadbiskupskom arhivu u Splitu).

⁴³ AGOP XIII, 84146: dopis bez oznake lista ili stranice.

jalnu skupštinu u Šibeniku koja je 13. lipnja 1839. odlučila da u obnovi provincije treba dati apsolutnu prednost redovničkom i školskom odgoju mladih gojenaca, i to u čiovskom samostanu. Za odgojitelja je određen Josip Fertilio. Ta bi naredba, nesumnjivo, bila odmah provedena u djelo da u tom samostanu nije trebalo obaviti neke popravke, pa je u tu svrhu privremeno upotrijebljen dubrovački samostan.⁴⁴ No, Fertilio je, očito nezadovoljan tom odlukom, 8. kolovoza 1839. pisao vrhovnom starješini reda Angelu Domenicu Ancaraniju (1838.—1844.) u Rimu da je čioviski samostan prilično dobro ušćuvan te da bi se uz male troškove moglo lako dobiti 10 soba za stanovanje novaka.⁴⁵

Međutim, ta se Fertilijeva želja nije nikada ispunila. Za sudbinu čioviskog samostana bila je presudna odluka provincijala Dubrovčanina Rajmunda Gučetića od 5. siječnja 1851. da je mlade redovnike bolje slati u Italiju gdje za njihov odgoj i izobrazbu postoje bolji uvjeti nego na Čiovu.⁴⁶ Bio je to smrtni udarac čioviskom samostanu.

Izgrađivši svoju tradicionalnu ulogu i specifičnu djelatnost u provinciji Dalmaciji, čioviski je samostan izgubio i razlog svog postojanja. Dva zadnja njegova člana, Jordan Vranjican i Jacint Stalio, su ga 1852. godine po naredenju provincijala Rajmunda Gučetića napustili i preselili se u druge samostane, gdje je njihova nazočnost bila potrebna. U jednom izvještaju poslanom te godine vrhovnom starješini reda u Rimu stoji da provincija ima samo 28 članova u sedam samostana: u Dubrovniku 10, u Gružu 1, u Starom Gradu na otoku Hvaru 3, u Bolu na otoku Braču 4, u Splitu 4, u Šibeniku 4 člana, u Trogiru 1, a 1 se nalazio u Rimu zbog studija. Korčulanski i čioviski samostani su morali biti zatvoreni »zbog manjka fratara«.⁴⁷ No, dok je odluka o zatvaranju korčulanskog samostana bila samo privremena, za čioviski je bila konačna.

⁴⁴ »Eo quo ad locum non alium aptiorem judicamus, quam conventum nostrum S. Crucis insulae Buae, ubi adolescentuli Ordinis nostri addicendi veluti in securitatis ac innocentiae portu recludantur.« Za odgojitelja novaka je odmah imenovan Josip Fertilio (Registrum Provinciae Dalmatiae, vol. II (1769.—1850.), str. 435—436; Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije).

⁴⁵ AGOP XIII, 84146.

⁴⁶ Ondje, dopis od 5. I 1851.

⁴⁷ Ondje, dopis pod naslovom »Catalogo dei Conventi e dei Padri dell'Ordine de' Predicatori componenti la Provincia di Dalmazia«.

IL CONVENTO DOMENICANO DI S. CROCE A ČIOVO (1432—1852)

Stjepan Krsić

L'autore presenta i dati riguardanti la fondazione e la costruzione della chiesa e del convento domenicani di S. Croce a Čiovo, presso Traù. Il fondatore fu il traurino Nikola Milinović, e la fondazione fu concessa dal doge Francesco Foscari con un diploma e da papa Eugenio IV con una bolla nel 1432. La chiesa e il convento sono ricordati come ultimati già in documenti del 1458.

Nel testo sono riportati l'esauriente descrizione del convento e della chiesa del visitatore apostolico Agostino Valier del 1579, e i dati trascritti dallo scrittore Daniele Farlati. Infine, è esposta la storia del convento e vengono ricordati i religiosi più importanti fino alla sua soppressione nel 1852.